

Història i anàlisi paratextual de les traduccions del *Manifest del Partit Comunista* al català

Robert Neal Baxter

Universidade de Vigo. Departamento de Tradución e Lingüística
Campus Universitario Lagoas-Marcosende
36200 Vigo
jstefanlari@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-9484-5001

Resum

Aquest article traça la història de la traducció del *Manifest Comunista* al català des del 1930 fins als nostres dies i subratlla la importància de la traducció en la difusió i l'impacte del *Manifest*, un text que ocupa un lloc destacat en el camp de la traductologia. Per mitjà de l'aplicació del concepte de *paratraducció*, fruit de l'aplicació de la noció del *paratext* a la traductologia, s'analitzen la dotzena de traduccions diferents en llengua catalana com a objectes globals, amb la finalitat d'esbrinar el propòsit latent que s'amaga darrere de cadascuna, mitjançant la comparació d'una sèrie d'elements paratextuals (coberta, grafisme, pròlegs...). Els resultats de l'anàlisi porten a la conclusió que si bé totes les traduccions procedeixen d'un mateix text original, no totes compleixen la mateixa funció dins del grup destinatari. Així, es poden distingir tipus de versions del *Manifest* en català: la majoria es dirigeix a la classe obrera com a crida a l'acció, mentre que d'altres són de tipus commemoratiu, historicista, acadèmic, didàctic...

Paraules clau: paratext; paratraducció; funció; català; Manifest Comunista

Abstract. *History and paratextual analysis of the translations of the Manifesto of the Communist Party into Catalan*

This paper traces the history of the translation of the *Communist Manifesto* into Catalan from 1930 to the present day, highlighting the important role played by translation in the spread and impact of the *Manifesto*, a text that occupies an important place in the field of translation studies. By applying the concept of 'paratranslation', derived by applying the notion 'paratext' to translation studies, this research analyses the dozen existing translations in Catalan seen as global objects with a view to shedding light on the intended function underlying each translation via a comparison of a series of paratextual elements (cover, graphics, prologues, etc.). The results of the analysis lead to the conclusion that while all of the translations ultimately derive from the same source text, they do not all serve the same function in the target group. Thus, the different versions of the *Manifesto* in Catalan can be loosely grouped into several different types: the majority intended as a call to action for the working class, as opposed to others with commemorative historical, academic or didactic ends, etc.

Keywords: paratext; paratranslation; function; Catalan; Communist Manifesto

Sumari

1. Introducció	4. Conclusions
2. Paratraducció: diferents traduccions, diferents funcions	Referències bibliogràfiques
3. Les traduccions i edicions en català	Edicions del <i>Manifest Comunista</i> en català

1. Introducció

L'any 2018 va marcar el 170è aniversari de la publicació del *Manifest del Partit Comunista* o, simplement, *El Manifest Comunista*. Aquest pamflet polític de només 23 pàgines en la seva versió original, va ser —i continua sent— sens dubte un dels textos més influents de la història recent de la humanitat (Boyer 1998: 151) i té «un nivell d'erudició que no ha estat igualat en el camp de la història del pensament» (Argemí 1999: 19). Taylor el col·loca no només al mateix nivell que *L'origen de les espècies* de Darwin, sinó que fins i tot compara la seva influència amb la de la *Bíblia* o l'*Alcorà*:

Thanks to The Communist Manifesto, everyone thinks differently about politics and society [...]. More than this, Marxism has become the accepted creed or religion for countless millions of mankind, and The Communist Manifesto must be counted as a holy book, in the same class as the Bible or the Koran. (Taylor 1967: 7)

Publicat anònimament per primera vegada en alemany a Londres, el 21 de febrer de 1848 per l'Associació Educativa dels Treballadors, va ser redactat per Marx i Engels per encàrrec de la Lliga dels Comunistes, autoria que no va ser revelada fins dos anys després, justament en la primera traducció a l'anglès de Helen Macfarlane. Després de diverses vicissituds, el text va ser revisat el mateix any per eliminar errates, i va donar lloc a la versió corregida de 30 pàgines que van utilitzar Marx i Engels com a base per a totes les futures edicions del *Manifest*.

Consta d'un preàmbul («Un fantasma ronda per Europa: el fantasma del comunisme [...]») i quatre capítols: «Capítol I: Burgesos i proletaris», en què s'exposa la concepció materialista de la història com la lluita de classes; «Capítol II: Proletaris i comunistes», que situa els comunistes conscients en relació amb la resta de la classe treballadora; «Capítol III: Literatura socialista i comunista», en què s'estableix la diferència entre el comunisme i els altres tipus de socialisme d'aquell moment; «Capítol IV: Posició dels comunistes en relació amb els diferents partits d'oposició», que consisteix en una breu conclusió que descriu la tàctica que han de seguir els comunistes a diversos països d'Europa. Acaba amb la sonada exhortació que es va difondre anys més tard com a lema de la Unió Soviètica: «Proletaris de tots els països, uniu-vos!».

Com, justament, la *Bíblia* mateixa, el *Manifest Comunista* també mereix ocupar un lloc singular en el camp dels estudis de traducció gràcies a la multiplicitat de traduccions a un nombre inquantificable de llengües.

De fet, i d'acord amb la tradició de les Internacionals que van caracteritzar el moviment socialista mundial, ja d'entrada el *Manifest* mateix va anunciar que seria publicat en anglès, francès, alemany, italià i flamenc. La primera traducció completa al suec va veure la llum el 1848, el mateix any que l'original, seguida d'una traducció parcial en anglès i traduccions al rus i al francès el 1869 i 1872, respectivament. Com indica Paradela López (2011), les traduccions del *Manifest* es van difondre molt ràpidament:

Las tesis del manifiesto, en efecto, se difundían a gran velocidad: entre 1872 y la Revolución de Octubre de 1917, hubo 70 ediciones en ruso, 55 en alemán, 34 en inglés, 26 en francés, 11 en italiano, 11 en polaco, 10 en holandés/flamenco, 9 en húngaro, 8 en checo, 7 en búlgaro, 7 en yidis, 6 en finlandés, 6 en danés, 5 en sueco, 5 en ucraniano, 4 en georgiano, 4 en rumano, 4 en serbio, 3 en croata, 3 en japonés, 2 en armenio, 2 en noruego, 1 en chino, 1 en eslovaco, 1 en esloveno, 1 en esperanto, 1 en portugués, 1 en ladino y 1 en tártaro.

Tot això ha estat possible gràcies a l'impuls que va comportar en primer lloc la Unió Soviètica per mitjà de l'*Editorial Progreso* (Издательство Прогресс),¹ que es va encarregar de traduir i difondre aquest text fundacional del pensament marxista per tots els racons de l'ex-URSS i dels antics països socialistes, des de l'armeni, el georgià o el kazakh, fins al iacut (sakhà) i l'ídix,² entre moltes altres. Tampoc van passar per alt les llengües dels països neutrals del continent africà com el swahili o el haussa:

Some sense of the breadth of its influence can be gauged from the fact that some 544 editions are known to have been published in 35 languages [...] even prior to the Bolshevik revolution; there must have been during that period other editions which are not known, and infinitely greater number of editions were to be published, in very many more languages European and non-European, after the Revolution of 1917. (Ahmad 1999: 14)

Aquesta vocació internacionalista forma part intrínseca del *Manifest*, en paraules d'Engels al *Pròleg a l'edició anglesa del 1888* (Jordi Moners i Sinyol 1977: 22):³

1. Fundat a l'URSS el 1931 amb el nom *Editorial dels Treballadors Estrangers a la URSS* (Издательство иностранных рабочих в СССР), passa a anomenar-se *Edicions en Llengües Estrangeres* (Издательства иностранной литературы) el 1939, origen del nom del seu homòleg xinès (外文出版社).
2. Llengua oficial de República Socialista Soviètica de Bielorússia entre 1924 i 1938 (Kozhinova 2017) i de l'Oblast Autònoma dels Hebreus. A més de l'edició soviètica publicada per l'*Editora Central dels Pobles de la URSS* a Moscou el 1924, cal indicar que ja hi havia una altra versió anterior en ídix publicada a Vîlnius el 1906 per l'editora *Di Velt* (די וועלט). El 1919 van sortir dues versions, una de publicada per *Kamf* (קאמף) radicada a Nova York, i l'altra per *Cukunft* (צוקונפט), a Varsòvia.
3. Totes les citacions del *Manifest* en català són extretes de la traducció de Jordi Moners i Sinyol (1977) perquè és la més coneguda i més reeditada. És disponible aquí: <https://www.marxists.org/catala/marx/manifest/manifest_comunista.pdf>. Es pot acarar amb altres versions disponibles en: <<https://www.marxists.org/catala/marx/manifest/index.htm>>.

Per tant, podem dir que la història del *Manifest* reflecteix amb molta fidelitat la història del moviment obrer modern. No hi ha dubte que avui en dia és l'obra més amplament difosa, més internacional de tota la literatura socialista, el programa comú reconegut i acceptat per milions de treballadors des de Sibèria fins a Califòrnia.

Més tard, després del trencament entre l'URSS i la Xina Popular i l'eclosió dels partits maoistes, les edicions en llengües estrangeres es van afegir a la missió de disseminar els clàssics del Marxisme-Leninisme al voltant del món per arribar al màxim nombre de treballadors i a com més països, millor, amb l'objectiu últim de fer realitat la cèlebre consigna que tanca el *Manifest*, la qual exhorta els proletaris del món a unir-se.

Es pot afirmar, doncs, que la traducció és consubstancial al *Manifest*. De fet, seguint la traducció de les edicions referencials per al moviment comunista promulgades per l'URSS i la República Popular de la Xina, ja comentades, forma part integral del text de la majoria de les edicions una sèrie de vuit pròlegs canònics escrits pels autors mateixos per a les següents edicions: l'anglesa del 1888; les alemanyes del 1872, 1883 i 1890; la italiana del 1893; les poloneses del 1892 i 1892 i la russa del 1882. A més, versions posteriors en altres llengües també inclouen habitualment no només introduccions generals, sinó també pròlegs a traduccions anteriors a la mateixa llengua.

Com es pot comprovar, molts d'aquests pròlegs originals es refereixen directament a traduccions. Per exemple, el primer *Pròleg a l'edició alemanya del 1872* comença fent al·lusió a les primeres traduccions a diverses llengües (Jordi Moners i Sinyol 1977: 9):

Publicat primerament en alemany, se n'han fet almenys dotze edicions diferents en aquesta llengua a Alemanya, Anglaterra i Estats Units. En anglès aparegué per primera vegada el 1850 a Londres, al «Red Republican», traduït per miss Helen Macfarlane, i el 1871 a Amèrica, almenys en tres traduccions diferents. En francès, primer a París, poc abans de la insurrecció del juny de 1848, i recentment a «Le Socialiste» de Nova York. Ara se'n prepara una nova traducció. En polonès a Londres poc temps després de la primera edició alemanya. En rus, a Ginebra els anys seixanta. En danès també va ser editat poc després de la seva publicació en alemany.

Es reitera la mateixa realitat en el *Pròleg a l'edició anglesa del 1888*, al qual Engels afegeix això (Jordi Moners i Sinyol 1977: 21-22):

El text alemany, d'ençà del 1850 ha estat imprès nombroses vegades a Suïssa, Anglaterra i Amèrica. L'any 1872 va ser traduït a l'anglès i publicat a Nova York a la revista «Woodhull and Claflin's Weekly». Basant-se en aquesta versió anglesa se'n va fer també una de francesa, publicada a «Le Socialiste» de Nova York. De llavors ençà, a Amèrica se n'han tret almenys dues traduccions angleses, més o menys deformades, una de les quals va ser reeditada a Anglaterra. La primera versió russa, a cura de Bakunin, va eixir a la llum cap a l'any 1863 a la impremta del *Kolokol* que Herzen tenia a Ginebra, i una segona va eixir també a Ginebra el

1882 per l'heroica Vera Sassúlitx. Una nova edició danesa és a la Socialdemokratisk Bibliotek de Copenhaguen el 1885, i una altra de francesa a «Le Socialiste», de París el 1886. Basada en aquesta darrera se'n prepara una d'espanyola, que es publicà el 1886 a Madrid. Avui és impossible de dir amb exactitud el nombre de reedicions alemanyes, però almenys n'hi ha hagut dotze. Una traducció a l'armeni, que havia de publicar-se a Constantinoble no fa gaires mesos, no ha vist la llum del dia perquè, segons m'han informat, l'editor no va tenir el coratge de publicar un llibre amb el nom de Marx, i el traductor refusà de reconèixer-lo com a obra seva. Encara tinc notícia de més traduccions a d'altres llengües, però no m'han arribat a les mans.

També s'esmenta la primera traducció en llengua espanyola en el *Pròleg a la quarta edició alemanya del 1890*, signat en solitari per Engels (Jordi Moners i Sinyol 1977: 29):

El 1886 va aparèixer una nova traducció francesa a «Le Socialiste» de París. És la millor que ha aparegut fins avui. D'aquesta, el mateix any se'n va fer una d'espanyola, publicada primerament a «El Socialista» de Madrid, i després en fulletó —*Manifiesto del Partido Comunista*— per Carlos Marx i F. Engels, Madrid Administración de «El Socialista», Hernán Cortés, 8.

La conclusió és clara: la traducció és una preocupació primordial i constant per als seus autors mateixos i es va convertir en un element inextricablement lligat a la història i l'èxit mundial del *Manifest Comunista*, impulsat pel principi d'«internacionalisme proletari» de la Unió Soviètica i que el converteix en un dels llibres més traduïts de la història (Rich 2015), amb versions en més d'un centenar de llengües⁴ parlades en tots els racons del món.

No és estrany, doncs, que qualsevol país amb llengua pròpia vulgui dotar-se de la seva pròpia versió del *Manifest Comunista* com a part essencial del patrimoni de la literatura universal i de la història política del món. Cal no oblidar també que les ànsies del moviment socialista endogen de proveir els seus propis treballadors de les eines necessàries per conquerir l'emancipació com a classe, segons els ensenyaments de Marx i Engels continguts en aquest petit però poderós llibre.

I, com és lògic, el català no va quedar al marge d'aquest procés, amb diverses edicions del *Manifest* al llarg de la història, des de molt aviat i fins a l'actualitat.

2. Paratraducció: diferents traduccions, diferents funcions

En l'imaginari general, suportat, per exemple, per les definicions que ofereixen llocs divulgatius tan populars i influents com la *Viquipèdia*, hi ha la creença que es pot reduir l'essència de la traducció a un acte merament comunicatiu, una concepció reflectida també en la literatura acadèmica: «It is assumed that translation

4. El lloc *Comintern (S-H)* registra 75 llengües, a les quals cal afegir moltes més, com ara llengües minoritzades com el bretó, l'occità, l'irlandès, el gal·lès, el gal·lec o el basc. <http://ciml.250x.com/archive/marx_engels/me_languages.html>.

should be viewed as an *act of communication*» (Blum-Kulka 1986/2004: 29, cursiva en l'original).

Segons aquesta definició, la traducció consistiria en una activitat que permet que una persona que no compren una llengua determinada pugui accedir a textos escrits en aquesta llengua: es tractaria, doncs, d'un procés necessari, sense el qual la comunicació no podria tenir lloc.

En el cas de traduccions a llengües com el català, però, cal fugir de tals concepcions utilitaristes reduccionistes: tots els parlants també manegen sempre perfectament⁵ —encara que sigui només passivament— una altra llengua: sigui el francès o l'italià, o sigui, en el cas que ens interessa aquí i en la majoria dels casos, el castellà.

En el cas concret del *Manifest Comunista*, per exemple, no es pot argumentar que sigui 'necessari' disposar d'una traducció al català, perquè hi ha des de fa temps moltes versions en espanyol totalment accessibles a qualsevol lector catalanoparlant:

[...] we have to acknowledge that even as a communicative activity, translation is not always associated with a lack of understanding. When a given company makes the decision to have its advertisements or the labels of its products translated into the minority language of a state, such decision (sic) is not motivated by the inability of the recipients to understand the major language. (García González 2005: 107)

Les raons que motiven la traducció del *Manifest* a llengües com el català cal cercar-les, doncs, en un altre ordre d'explicacions que no siguin de tipus exclusivament comunicatiu o utilitarista, com pot ser garantir el dret de les persones catalanòfones a viure plenament en la seva llengua, planificar l'estatus lingüístic (Baxter 2013), promoure la identitat nacional (Woodsworth 1996), ajudar a crear un corpus literari propi (Cruces 1993), etc.

En els anys vuitanta, Genette (1987) va encunyar el terme *paratext* com un dels cinc tipus de transtextualitat (intertextualitat, metatextualitat, hipertextualitat i arquitecturalitat), definit així: «Le paratexte est donc pour nous ce par quoi un texte se fait livre et se propose comme tel à ses lecteurs, et plus généralement au public» (Genette 1987: 7-8).

Així, més enllà de la tradicional comparació del text traduït davant del text original, l'anomenada «paratraducció» (Yuste Frías 2015: 321), que resulta de l'aplicació pràctica del concepte de la paratextualitat de Genette al camp de la traductologia, proporciona una eina de gran utilitat per entendre un text traduït en la seva globalitat i determinar la intenció —conscient o no— que es pot amagar darrere de cada traducció en particular.

Una anàlisi basada en la paratraducció com la que proposa aquest article té en compte tots aquells elements que graviten al voltant d'una traducció concreta com a objecte físic global i motiva que el destinatari la identifiqui d'entrada amb

5. Sense anar més lluny, per imperatiu legal de la *Constitució espanyola* del 1978: «El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla».

una determinada funció: «El enfoque paratraductivo de la traducción estudia cómo los paratextos pueden influir enormemente sobre la manera en que un nuevo público percibe una literatura traducida [...]» (Yuste Frías 2015: 322).

Garrido Vilariño il·lustra com els elements paratextuals que envolten i acompanyen un text poden exercir una influència sobre una persona fins i tot abans de comprar-lo o llegir-lo:

[...] un lector entra nunha librería e compra unha obra literaria da que non coñecía nada nin sobre o autor nin sobre o argumento dela. [...] o lector mirou a capa (ou sobrecuberta) e gustoulle o título e a imaxe ou imaxes que aí aparecen e que, ademais, o informan da adscripción xenérica da obra. Logo leu a capa posterior onde se recolle un sucinto resumo argumental e unha serie de recensións realizadas por autores de recoñecido prestixio ou por xornais especializados en que se loa a calidade do libro e quedou atraído polo tema e convencido pola solvencia das autoridades que o referendan. A seguir, fixouse nas lapelas interiores e informouse da traxectoria artística do autor e para rematar recorreu [sic] á páxina de dereitos e descubriu que estaba perante unha obra traducida. Pois ben, a súa fonte de información previa fundamental non foi o texto literario, senón os elementos que o arrodean, é dicir, o/s paratexto/s. (Garrido Vilariño 2005: 31)

Com que es tracta d'un acte que s'insereix com a activitat humana dins d'un determinat marc social i cultural —i, per tant, ideològicament marcat— cada nova traducció d'una mateixa obra pot tenir propòsits (implícits o explícits) diferents que exerceixen un impacte potencialment diferent en la societat receptora, des de reescriptures infantils, fins a versions didàctiques, traduccions androcèntriques, feministes...

En efecte, atesa la seva pròpia naturalesa, el *Manifest Comunista* pot, per mitjà de la seva reedició i/o traducció, acomplir diferents funcions: política, literària, filosòfica, historiogràfica, didàctica, acadèmica...

Així, en el cas concret del *Manifest*, malgrat el fet que es tracta de la «mateixa» obra, les edicions i traduccions poden presentar notables diferències a diversos nivells (no únicament textual) segons la funció que es pretén que compleixin. En anglès, per exemple, n'hi ha edicions intencionadament econòmiques (*Penguin Little Black Classics*, 2015), commemoratives (*The Communist Manifesto – Centenary Edition*, Lawrence i Wishart, 1948), de luxe (*Penguin Classics Deluxe Edition*, 2011), didàctiques en format còmic (*The Communist Manifesto Illustrated*, Xarxa Quill Books, 2016) i altres d'adaptades a un anglès senzill i modern (*The Communist Manifesto in Plain and Simple English*, BookCaps, 2012), etc.

A continuació, es presenten i analitzen diversos elements de les edicions i reedicions del *Manifest Comunista* en llengua catalana amb l'objectiu de mirar de dilucidar la funció que es perseguia (literària, acadèmica, historicista, política/ideològica...).

Més concretament, les anàlisis se centren sobretot en una sèrie de peritexts definits com: «[...] tous les éléments paratextuels qui entourent, enveloppent et accompagnent le texte dans un espace qui reste compris à l'intérieur de la publication éditée, sur le même support et donc indissociable à lui» (Yuste Frías 2010:

289), com són la naturalesa de l'editorial, la coberta, contracoberta, solapes, faixes, etc., juntament amb els pròlegs o introduccions que contenen.

3. Les traduccions i edicions en català

La traducció del *Manifest* té una història molt rica en les llengües no castellanes de l'Estat espanyol: una dotzena de traduccions diferents en català; sis en gallec; cinc en basc i fins una en asturià, sense comptar les múltiples reedicions. De fet, és molt probablement el llibre que més vegades ha estat traduït i reeditat en llengua catalana.

3.1. *Les edicions en paper*

Cal distingir les traduccions publicades en format paper de les més recents edicions digitals, molt menys nombroses. Alhora, encara que poden haver-hi encaivalcaments a causa de la reedició de traduccions anteriors, les versions publicades en paper es poden classificar *grosso modo* en tres èpoques diferents: prefranquisme (1930-1937), postfranquisme (1976-1977) i actualitat (1997-avui).

3.1.1. *L'època prefranquista (1930-1937)*

A pesar que es pot considerar que la primera edició en català, del 1930, surt amb endarreriment en comparació d'altres traduccions (Rodés 1976: 6), com ara, la primera traducció al castellà, de José Mesa Leompart, editada en *La Emancipación* el 1872 (Gasch Grau 1975), no és menys cert que es va avançar quatre dècades a les primeres versions en basc (1971) i gallec (1976) que remunten a la fi del franquisme, per no parlar de l'asturià, que no va veure la llum abans del 1991 (Baxter 2019).

No cal estendre's innecessàriament a descriure detalladament les primeres traduccions, que ja són descrites a Gasch Grau (1975) i Mota Muñoz (2010). El que sí que cal destacar de cada cas són aquells elements que permeten establir el propòsit que hi ha darrere de cadascuna, que es manifesta mitjançant una anàlisi paratextual respecte del text principal (grafisme, col·lecció, editorial...).

Malgrat l'absència d'elements gràfics significatius en les portades corresponents que puguin donar pistes sobre la seva funció/motivació, aquesta traducció del 1930, com la de 1936, inclouen diversos elements paratextuals valuosos: la col·lecció a què pertanyen, l'autoria i el contingut dels pròlegs, la identitat i trajectòria del traductor i la naturalesa de l'editorial...

La primera versió en llengua catalana, del 1930, va ser encarregada a Emili Granier i Barrera per Manuel González Alba, militant del Bloc Obrer i Camperol (BOC) i més tard d'Estat Català-Partit Proletari, per publicar-la a la seva editorial, Arc de Barà, especialitzada en literatura política d'esquerres. El *Manifest* és el número 3 de la col·lecció *Estudis Socials i Polítics*⁶ que va començar el 1928 amb la publicació de *Lenín: El pagès rus*, de Gorki. És interessant assenyalar

6. Altres obres de la col·lecció inclouen, per exemple: Evzen Stern (1929) *Masaryk. Secretari General de l'Institut Social de la República Txecoslovaca* (Vol. 2) i Lenin, V.I., Stalin, I. i Bukharin, N.I. (1930) *El Comunisme i la qüestió nacional i colonial* (Vol. 4).

que, com en el cas del *Manifest Comunista*, es van encarregar les traduccions de les altres obres d'aquesta col·lecció a persones que destacaven pel perfil polític de la mateixa òrbita socialista i catalanista, com ara Jordi Arquer (Partit Comunista Català, BOC, Partit Obrer d'Unificació Marxista), J. Carner Ribalta (EC), Ramon Fabregat (EC, BOC), Ventura Gassol (ERC).

El *Manifest* disposa d'una introducció extensa de Manuel Serra i Moret. Tot i que Gasch Grau (1975: 26) la qualifica «d'escàs interès», per a l'actual estudi és justament de gran interès, com apunta Rodés (1976: 11) en la seva *Presentació* de la reedició de 1976 comentada més endavant:

[...] ajuda a definir el lector potencial a qui va dirigida l'edició. Un lector situat en les coordenades obrerisme-nacionalisme sobre les quals es movien la Unió Socialista i l'Estat Català des de la seva fundació.

Serra i Moret fou fundador de la Unió Socialista de Catalunya (USC) i president del Parlament de Catalunya a l'exili. Al llarg de la vida va escriure nombroses publicacions, moltes de temàtica social i política. El traductor, Emili Granier Barre, també fou un militant socialista destacat. Després d'abandonar Estat Català (EC), es va afiliar a la Unió Socialista de Catalunya (USC), de la qual va ser secretari general. Més tard, quan va tornar a Catalunya de l'exili a París, va començar a militar en el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC).

Com es pot comprovar, aquesta traducció del *Manifest* té un marcat caràcter polític vinculat al socialisme i al catalanisme. Cal indicar que Granier va fer la traducció a partir de la versió francesa de Laura Lafargue, filla de Marx mateix, indicatiu del fet que prevalia la urgència de disposar del text en català fos com fos per sobre de qualsevol consideració de «rigor» traductiu: un *modus operandi* que es va repetir també més tard, fins i tot després que s'hagués publicat la primera traducció directa de l'original en alemany.

3.1.2. L'època postfranquista (1976-1977)

Va caldre esperar sis anys més perquè aparegués la primera traducció directa de l'original en alemany, primer el 1935 com a fulletó de *Justícia Social*, òrgan de la Unió Socialista de Catalunya, i publicada l'any següent per l'editorial Atenea. Va ser feta per Pau Cirera i Miquel, traductor de diversos llibres de l'alemany al català, però també —i sobretot— militant de la USC (igual que el traductor de la primera versió abans comentada), en representació de la qual va participar en un Comitè d'Enllaç creat per Joan Comorera, autor del curtíssim pròleg que «[...] ben just si serveix per presentar el text», en paraules de Rodés (1976: 16). Comorera, descrit per Rodés (1976: 14) com «una de les figures més controvertides del moviment socialista català», va treballar per unificar socialistes i comunistes (Cebrián 2009:19), i va donar lloc el 1936 a la fundació del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), amb Cirera i Comorera en el primer Comitè Executiu, aquest últim en el càrrec de secretari general.

L'edició conté una nota del traductor breu però molt interessant, en què deixa constància de les versions originals utilitzades, juntament amb una reflexió de

tipus traductològic en la qual destaca que va fer prevaler la ‘fidelitat’ per sobre de l’estil. L’acaba subratllant que «la finalitat d’aquesta traducció no és pas precisament de delectar el lector, sinó de contribuir a la propagació dels principis que constitueixen el fonament dels moviments proletaris i revolucionaris moderns», cosa que deixa molt clar l’objectiu eminentment polític de la traducció.

Aquesta edició, publicada el mateix any que la Revolució Social Espanyola de 1936 i el començament de la Guerra Civil espanyola, segueix, doncs, els passos de la primera traducció, i estableix les bases del que va ser una tradició traductiva marcada pel compromís socialista i catalanista dels traductors que va continuar teixint la història de gran part de les posteriors traduccions del *Manifest* al català.

El 1937 va aparèixer una nova traducció del *Manifest*, dos anys abans de la victòria de Franco i la instauració de la Dictadura. Es tracta d’un llibre triple que forma part de la «Sèrie Popular de Clàssics del Socialisme», de la qual no s’ha pogut localitzar cap més obra. No es revela la identitat del traductor, una pràctica relativament habitual en edicions «partidistes», com en el cas de les edicions de la Fundació F. Engels que s’analitzaran més endavant, encara que sí que hi consta el nom del traductor de la versió «bessona» al castellà (vegeu més endavant).

La nota breu de l’editor, de dues pàgines, comença per indicar que és inèdita la traducció al català dels dos textos que acompanyen el *Manifest Comunista*, concretament el *Manifest inaugural* i els *Estatuts Generals de l’Associació Internacional dels Treballadors*. El *Manifest inaugural* és precedit d’un extracte d’una carta de Marx a Engels amb data de 14 de novembre de 1864, que l’editor considera «d’un gran valor històric», i indica que el text en qüestió és una «traducció fidel» del text procedent de l’*Institut Marx-Engels-Lenin* de Moscou, font legitimadora per a qualsevol empresa comunista ortodoxa de l’època.

La presència d’aquests dos textos secundaris, que figuren en la coberta de manera subsidiària al títol del text principal imprès amb grans lletres majúscules vermelles, serveixen per emfasitzar la naturalesa política de la publicació, com a text fundacional del marxisme que apel·la a l’organització i la insurrecció de la classe treballadora. La nota serveix per contextualitzar els tres textos tant històricament com políticament, i subratlla la lluita històrica en contra de la petita burgesia i destaca en lletra cursiva la següent citació de Marx: «La conquesta del poder polític s’ha transformat en el primer deure de la classe treballadora». El llibre tanca amb un índex de noms propis prou habitual en obres d’aquest tipus de l’època, seguint la tradició de l’*Editorial Progreso*.

L’editora en qüestió són les Edicions Europa-Amèrica, editorial del PCE (Mota Muñoz 2010), que també va publicar a Barcelona mateix el 1938 en la seva *Collecció Marx-Engels-Lenin-Stalin* una traducció al castellà de l’alemany, fet per W. Rocas, que també inclou un apèndix sobre la història de la Lliga dels comunistes.

A més, P. Yuste impressor, responsable de la publicació, destacava per publicar clàssics del marxisme-leninisme com ara *Los fundamentos del leninismo* de Stalin, o l’òrgan oficial del Comitè Executiu de la Internacional Comunista, *La Internacional Comunista*.

Tenint en compte els escassos dos anys que separen aquesta traducció de l'anterior, es pot pensar —tret que estigués esgotada o fos inaccessible— que la motivació fou més aviat de tipus polític:

La tercera [edició catalana del *Manifest*] durant la guerra civil i amb la inclusió d'altres textos respon a les necessitats de formació que tenien aleshores els comunistes, als quals les Edicions Europa-Amèrica estava vinculada». (Rodés 1976: 16)

En altres paraules, el Partit Comunista Español volia disposar de 'la seva' traducció de referència, una dinàmica que es va repetir anys després, com es veurà més endavant, amb la publicació del *Manifest* en català, espanyol, gallec i basc per la Fundació Federico Engels, d'orientació trotskista.

Fins ara, totes les traduccions van ser publicades a Barcelona. Això va canviar amb la instauració de la Dictadura i la censura franquistes. Així, l'única versió que es va publicar, *a priori*, en plena Dictadura, el 1948, es va haver de fer a fora, editada a París per *Lluita*, òrgan del PSUC mateix.

Aquest cas es podria descriure com el més curiós de tots. Diversos autors, entre ells Riera Llorca (1974), Rodés (1976) i Mota Muñoz (2010) esmenten una traducció del *Manifest* al català d'Amadeu Bernadó a l'exili, el 1948. O gairebé, perquè tot tendeix a indicar que el text no es va arribar a publicar mai. No n'hi ha cap exemplar al catàleg ni a la Biblioteca Nacional de Catalunya, ni a la Biblioteca Nacional d'Espanya, i Rodés i Ucelay-Da Cal (1978: 53) indiquen que «Bernadó prosseguí la seva activitat política, traduïnt de nou al català el 'Manifest del Partit Comunista', sobre la versió francesa de Laura Lafargue,⁷ edició que fou víctima (sembla que fou destruïda) de les tensions a l'interior del PSUC». Per sorprendent que pugui semblar, però, en casos com aquest, si bé és cert «[...] qu'il n'existe pas, et qu'il n'a jamais existé, de texte sans paratexte» (Genette 1987: 10), sí que pot haver-hi paratext sense text.

La hipotètica traducció en qüestió presenta una sèrie d'elements paratextuals, com ara el singular fet que el projecte havia de sortir de la impremta en plena Dictadura, que el col·loca inqüestionablement entre la constel·lació de traduccions en llengua catalana.

Els elements paratextuals no haurien passat desapercebuts per a un lector català i potencialment receptor de l'obra a l'època per arribar a les seves pròpies conclusions sobre la motivació darrera d'aquesta edició.

En primer lloc, l'editorial: la traducció seria impresa en l'exili a París per l'editorial de l'epònim diari *Lluita*, òrgan del PSUC, dirigit des de l'exili per Joan Comorera, diverses de les obres del qual van ser publicades per la mateixa casa. A més, el fet que hi ha la possibilitat que el text en qüestió hagués estat intencionadament destruït per raons ideològiques, subratlla justament fins a quin punt la traducció d'aquest text pot estar subjecta a les vicissituds polítiques del moment.

7. L'autora de la traducció en qüestió fou efectivament Laura Lafargue (més coneguda com a Laura Marx), filla de Karl Mark, i no el seu marit Paul Lafargue, com indica erròniament Riera Llorca (1974).

Noteu també com la urgència de disposar d'una nova traducció al català en aquell moment, en plena Dictadura franquista, preval de nou sobre altres qüestions d'ordre més acadèmic o traductològic, i torna, després de la versió directa de Cirera, a reprendre a la tradició de traducció mediada començada per Granier el 1930, partint, un cop més, de la versió francesa del 1897 de Laura Lafargue, que, sent filla de Marx, hi imprimeix una certa legitimitat superior a la d'una traducció qualsevol.

I, en segon lloc, el perfil polític del traductor, Amadeu Bernadó i Calcató, director del diari *Lluita* a París, on va acabar la seva vida en l'exili. Després d'abandonar Estat Català i d'entrar en contacte amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular, va participar juntament amb Jordi Arquer i Saltor en la fundació del Partit Comunista Català (PCC), que abandonà més tard quan es va fusionar amb la Federació Comunista Catalanoblear (FCCB) per crear el Bloc Obrer i Camperol (BOC). El 1932 va ingressar en la Unió Socialista de Catalunya (USC) i finalment va començar a militar en el PSUC el 1936, arrencant amb el sector catalanista dirigit per Joan Comorera,⁸ raó per la qual va ser expulsat del Partit (Martínez de Sas i Pagès i Blanch 2000: 2006).

Contrastem com el traductor no és pas una espècie de «màquina» neutral a l'ombra, sinó que molts cops no només és plenament «visible» (Venuti 1995), sinó que forma part integral i activa de l'entramat ideològic que envolta i travessa una obra d'aquest calibre.

Com és lògic suposar, la implantació de la Dictadura, la censura i els «curulls de repressió cultural tant pel que fa a la nostra llengua i cultura nacional, com pel que fa als posicionaments i als interessos de les classes populars» (Rodés 1976: 5) van marcar un hiat important en la història de la traducció del *Manifest comunista* en català, que no es va reprendre fins a la mort de Franco amb la reedició d'Undarius el 1976 de la traducció de Pau Cirera, que coincidia a més amb el referèndum sobre la Llei per a la reforma política, que va marcar definitivament la fi formal de la Dictadura.

Aquesta nova edició destaca per la varietat de paratexts tant extemporanis com contemporanis que s'hi incorporen: reproduceix integralment els dos pròlegs de les edicions anteriors del 1930 i del 1936, de Serra i Moret i Comorera, respectivament, juntament amb la nota del traductor, Pau Cirera (1936), a les quals s'afegeix al final del llibre un índex biogràfic final que recull anotacions sobre personatges (Armand Barbès, Heinrich Bauer...) i conceptes històrics (Santa Aliança, Revolució de Febrer de 1848...) o filosòfics/polítics (socialisme, comunisme agrari primitiu...) necessaris per contextualitzar i entendre correctament el text dins del marc històric original.

És interessant fixar-se que, malgrat la inclusió d'una introducció pròpia, no es recullen pas els pròlegs canònics originals habituals, però sí que s'hi afegeix al final a manera de colofó el text titulat *La lliga dels comunistes*, amb la nota següent del traductor, en què s'apella a la filiació de la traductora Laure Lafargue (versió utilitzada el 1930 —i suposadament més tard el 1948— com a text de partit):

8. Dades bibliogràfiques extretes del *Marxist Internet Archive*: <<https://www.marxists.org/catala/enciclopedia/people/b/e.htm>> [Consulta: 27 novembre 2018].

Aquest apèndix és una traducció del que figura a la traducció francesa del *Manifest comunista* editada l'any 1925 per la 'Librairie de L'Humanité' de París. Amédée Dunois, que l'autor d'aquesta traducció basada en la de Laure Lafargue, la filla de Karl Marx, diu que l'ha escrit, l'apèndix servint-se de la introducció que Engels va escriure el 1885 per a una reimpressió de les *Revelacions sobre el procés dels comunistes de Colònia*, degudes a la ploma de Marx. M'ha semblat adient de fer ara aquest aclariment en honor a la veritat, i per tal de no atribuir-me mèrits que no em corresponen.

I, sobretot, s'hi afegeix una nova i extensa presentació de Jesús M. Rodés Gràcia, «comunista prosoviético» segons Robles (2014) i antic membre del PSUC detingut per la seva militància (Bastardes 1989). Mentre que comença qualificant el *Manifest* de «patrimoni cultural universal» (Rodés 1976: 5) i afirma la necessitat de «ressuscitar el text de la primera, i [d'aquell llavors] única em sembla, versió directa de l'alemany» (Ibíd.), al llarg de les dotze pàgines de la *Presentació* deixa clar que, en línia amb diverses de les seves publicacions, tracta més aviat de traçar una historiografia del socialisme a Catalunya per mitjà de les cinc primeres traduccions del *Manifest Comunista* publicades en català fins a aquell moment, i molt especialment les dues primeres. Per això, adopta una metodologia que no s'aparta gaire en essència de la del present treball, en què analitza la figura del traductor Pau Cirera i el paper que van exercir els dos prologuistes originals de 1930 i 1936, Manuel Serra i Moret i Joan Comorera.

Reenganxant de nou amb la tradició del traductor/militant, el 1977 La Magrana i Edicions 62 va publicar la primera traducció de l'època postfranquista, a càrrec de Jordi Moners i Sinyol, revisada per Manuel Sagristà. És l'edició que més vegades s'ha reeditat, primer per l'Ajuntament de Sueca (1998) i, anys més tard, amb dues reimpressions de Tigre de Paper (2015 i 2016). La primera edició és extremament austera, amb una coberta que es podria qualificar de sòbria dissenyada per Pascual Giner, en què apareixen els típics retrats d'Engels i Marx, en lloc de la vocal *i* i la consonant *m* de les paraules *Manifest* i *Comunista*, respectivament. Inclou tots els pròlegs canònics de Marx i/o Engels, i totes les notes al peu de pàgina originals, però no conté cap mena d'introducció pròpia, només un paràgraf introductori d'unes vuit línies, en què el text original es presenta breument.

Si bé, d'acord amb els mitjans disponibles i el format habitual d'aquell moment, les cobertes de les primeres traduccions del *Manifest* són sensiblement similars pel que fa als indicis paratextuals, amb una manca d'elements gràfics significatius, i es limiten a les dades essencials (títol, autoria, editorial, col·lecció...). Amb l'arribada més endavant de les edicions de butxaca van començar a aparèixer elements gràfics identificatius diversos a les cobertes.

En aquest cas concret, la contracoberta es limita a reproduir textualment el preàmbul «Un fantasma ronda per Europa: el fantasma del comunisme». Al preu de 70 pessetes (imprès en el dors), es pot deduir que es tracta d'una edició «funcional», sense floritures, fàcilment accessible per a qualsevol treballador, i que respon a les inquietuds ideològiques del traductor mateix, membre fundador del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) i traductor d'altres obres clàs-

siques del marxisme al català, entre les quals destaquen *El Capital* (6 volums, 1983) i *La Ideologia alemanya* (2 volums, 1987). Moltes de les seves obres van ser publicades, com el *Manifest* mateix, per La Magrana, editorial fundada per Jordi Moners i Sinyol juntament amb Francesc Vidal, Jaume Fuster i Guillemó i Carles-Jordi Guardiola i Noguera (director), i Edicions 62, casa regentada per Max Cahner i Garcia i Ramon Bastardes i Porcel.

En canvi, la reedició publicada per l'Ajuntament de Sueca el 1998 durant el mandat de l'alcalde Salvador Gil i Beltrán (PSPV-PSOE), amb la col·laboració del Servei de Publicacions de la Universitat de València, destaca tant pel nivell de la forma exterior com per la forma del text mateix.

Es tracta, per damunt de tot, d'una edició commemorativa «en els 150 anys de la seua publicació» (coberta). I, encara que no porta elements gràfics, l'aspecte és més fastuós que les altres edicions de la traducció de Jordi Moners del 1977: fa 24 x 17 cm (el format de butxaca de la traducció original és de 17,5 x 10,5 cm) i es presenta dins d'una caixa protectora encartonada decorativa, amb tapa també encartonada i de bona qualitat i impresa amb lletres que simulen el color daurat.

D'altra banda, també destaca per ser l'única edició publicada a València. La utilització de la variant valenciana ('haja', 'presenten' o 'seua' en comptes de 'hagi', 'presentin', 'seva', etc.), juntament amb altres canvis, com substituir «un fantasma ronda» per «recorre») s'aplica tant al *Pròleg* com al cos del text traduït, per la qual cosa s'indica que «s'ha fet sobre la base de la traducció de Jordi Moners», que es data incorrectament el 1976.

L'encarregat de redactar el *pròleg* fou Pedro Ruiz Torres, del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València. No és estrany que es recorri a un egregi historiador per presentar una edició commemorativa —històrica— amb motiu del 150 aniversari del *Manifest*, com tampoc no ho és que el *pròleg* sigui de tipus historiogràfic, centrat principalment en la biografia de Marx i la seva trobada amb Engels. Ara bé, al mateix temps que reivindica d'alguna manera la vigència de la filosofia que sosté el *Manifest*, el *pròleg* no està exempt, tanmateix, de crítiques:

Ens resulta ben aliena, en conseqüència, la cita de Lenin, reproduïda en la primera pàgina de les nombroses edicions del *Manifest* publicades a Moscou per l'editorial Progrés, segons la qual 'en aquesta obra està traçada, amb claredat i brillantor genials, la nova concepció de món: [...] la teoria de la lluita de classes i el paper revolucionari històric-universal del proletariat, creador de la societat nova, de la societat comunista. (p. 8-9)

De fet, el *pròleg* comença i s'acaba amb crítiques respecte d'una lectura o aplicació pràctica de tipus «doctrinària» o «dogmàtica» (llegeixi's «comunista ortodoxa») amb un marcat caràcter política:

Ningú no ens indueix, per fortuna, a pensar que és un compendi de doctrina amb el qual es podrà algun dia destruir la societat burgesa i el capitalisme [...] (p. 7) Paga la pena afegir que, per desgràcia de les previsions de Marx i Engels, el capitalisme continuà sent durant molt de temps l'agent revolucionari per excel·lència,

fins a arribar als nostres dies. En comptes de convertir-se en el seu enterramorts, el comunisme realment existent es convertí en una abstracció dogmàtica incapaç d'anar-li a la saga. Per contra, socialistes que s'inspiressin d'una manera crítica en les idees de Marx i Engels [...] han contribuït decisivament perquè des de l'economia i la civilització capitalistes no duguessen la barbàrie. (p. 17-18)

Pel que fa al contingut, cal indicar que aquesta edició prescindeix de tots els pròlegs canònics de Marx i Engels, i de les notes a peu de pàgina originals —extirpades de la traducció de base— habitualment considerades part integral de l'obra. Per tant, no es pot considerar una edició pròpiament acadèmica malgrat el segell del prologuista.

Es pot concloure que es tracta més aviat d'una «peça» o «llibre objecte» en el més pur estil commemoratiu, en què prevalen els elements protocol·laris (nom de l'alcalde, del regidor...) i no d'una eina política, fet que deturpa la intenció de la traducció de Jordi Moners de la manera en la qual es va concebre d'entrada.

En canvi, la reedició de Tigre de Paper (2015, reed. 2017) és igual de senzilla que l'original, i els únics detalls que canvien són la coberta, ara blasonada amb la falç i el martell en groc sobre fons vermell (símbol del comunisme) i un paràgraf introductori nou en la contracoberta:

El nom dels seus autors ressona encara avui en dia amb molta força als Països Catalans, i la vigència del seu pensament esdevé cada dia més evident ara que la realitat material colpeja amb especial duresa la classe treballadora. Aquesta edició, doncs, no és més que la humil recuperació d'una obra de referència pel moviment obrer en llengua catalana, en un moment històric crucial per al futur de la classe obrera.

Tots dos elements —gràfic i textual—, a més del preu mòdic de 7 euros, indiquen que es tracta d'un text de tipus clarament polític destinat a ser accessible i útil per comprendre i transformar la realitat, en plena consonància amb la vocació expressa de l'editora:⁹ «Hem crescut amb la ferma voluntat que els nostres llibres puguin ser eines per a aquelles persones i col·lectius mobilitzats en la lluita per la transformació social [...]». Part d'aquesta mateixa declaració de principis de compromís polític es reproduïx també a la primera pàgina de l'edició, i s'acaba així: «[...] considerem que la literatura ha de respondre a la crítica, al pensament i a la imaginació de la societat, i com a projecte editorial, tenim el deure de respondre i reflexionar sobre la forma, les necessitats i les lluites de la nostra societat.» Cal indicar, a més, que es tracta de l'única edició amb *copyleft* per fomentar-ne la lliure difusió entre la societat.

Després de l'edició commemorativa, despullada del sentit polític pròpiament comunista, aquesta segona reencarnació de la traducció de Jordi Moners i Sinyol de 1977 marca en certa manera un retorn als orígens, encara més clarament, gràcies a la falç i el martell. En paraules d'Argemí (1999: 18): «[...] el *Manifest* no és, principalment, un document teòric. És un programa d'acció política».

9. <<http://www.tigredepaper.cat/content/4-about-us>>.

Aquesta plasmació del comunisme com a *leitmotiv* essencial del *Manifest* és encara més pronunciat en el grafisme de la bandera soviètica amb la falç i el martell com a elements únics (a part del títol i el cognom dels autors) de la coberta, d'una altra reedició de la mateixa traducció de Moners que es podria qualificar de «canònica» en català pel gran nombre de reedicions.

L'edició en qüestió destaca per l'absència total de les anomenades dades legals, és a dir, que no hi consten ni la data, ni el lloc de publicació ni tampoc l'editora, encara que *El Grillo Libertario* indica que el responsable és l'editorial CyD, sobre la qual no s'ha pogut aconseguir més informació. Com a element paratextual o epitextual, cal indicar que, com bé indica el seu propi nom, *El Grillo Libertario* és un col·lectiu anarquista llibertari vinculat a la CNT que s'encarrega de distribuir aquesta edició del *Manifest* mitjançant la seva botiga en línia dins —molt significativament— d'una secció denominada «comunisme autoritari».¹⁰

Es tracta d'una edició molt barata (per no dir directament carrinclona) que es limita a reproduir una versió fotocopiada enquadrada (encara es veuen clarament les vores de les pàgines originals) de l'edició del 1977, de la qual s'ha pres la molèstia d'esborrar les dades legals de la versió original. El gest mateix d'oprar per no incloure els elements paratextuals d'obligat compliment legal (tant de la versió original fotocopiada, com de la nova versió) es podria atribuir a una possible manifestació intencionada de la ideologia llibertària que promou la distribuïdora en qüestió.

La versió següent és el llibre doble que conté tant el text del *Manifest* com les *Onze tesis sobre Feuerbach*, editat per Anselmo Sanjuán i publicat per l'editorial Alhambra a Madrid el 1986, i s'aparta de gran manera de les altres versions analitzades per diverses raons. En primer lloc, perquè es tracta de la traducció d'un llibre publicat originalment en espanyol el 1985. Però, sobretot, perquè es tracta, com es pot imaginar per ser editat per un professor de filosofia, d'un text de tipus eminentment filosòfic, publicat originalment en la col·lecció «Clásicos del Pensamiento», i didàctic: a més d'una presentació, una cronologia i un dossier informatiu detallat estesos sobre mig centenar de pàgines, els texts del *Manifest* i de les *Tesis* estan barrejats amb una sèrie d'exercicis. El llibre es completa amb un lèxic i una bibliografia.

La coberta, idèntica a la seva bessona en espanyol i conforme al disseny que caracteritza tota la col·lecció, que inclou altres autors com Epicur, Rousseau, Descartes, Kant, Plató, Freud o Aristòtil, és parca (per no dir austera) com caldria esperar d'un llibre escolar rudimentari, sense cap mena de grafisme i, per descomptat, cap element indicatiu propi d'un text polític o militant.

Els dos textos que figuren en la contracoberta que serveixen de targeta de visita al llibre consisteixen, en primer lloc, en un text genèric per a tota la col·lecció, signat pel denominat Grup Πάτρα ρεῖ.¹¹

10. <<https://www.elgrilloliberal.org/botiga/?tpv-pcl=product&product=1169>>.

11. Coautor, juntament amb H. Arnau, del llibre *Antología y comentario de textos de filosofía: curso de orientación universitaria*, també publicat per Alhambra el 1981.

La història de la humanitat és la història de les seves idees. Unes idees elaborades, sobretot, pels filòsofs [...] Ensenyar de llegir filosofia és una tasca pendent. Per això apareix una nova col·lecció per la qual pretenem fonamentalment [...] que cada llibre sigui una guia per al lector, i per aconseguir-ho s'afronta la reflexió a que inviten els assajos filosòfics per mitjà d'exercicis o pautes de lectura i documents sobre l'autor i la seva obra.

A continuació, l'editor, Sanjuán, ofereix una presentació específica del *Manifest* en què, malgrat posar l'accent en la seva utilitat vigent, queda dins dels paràmetres de la filosofia, sense arriscar-se a reivindicar-lo com un text que apel·la a l'acció política:

Per la claredat i concisió de les seves idees, *El Manifest comunista* mereix figurar entre els textos polítics clàssics del segle XIX. Actualment, alhora que forces productives de diversos signes inicien una nova transformació de tota la societat, aquest opuscle [...] ofereix encara unes perspectives suggeridores per a la comprensió del desenvolupament que s'esdevé davant dels nostres ulls [...] aquesta obra breu no és pas una peça arqueològica, sinó un incentiu al debat sobre l'Home i la Història.

S'ha pogut esbrinar poc respecte al responsable de l'edició, Sanjuán. En els seus articles penjats a la xarxa en el lloc *Catxipanda*¹² s'indica, però, que és «catedràtic IES i traductor de l'alemany».

3.1.3. L'època actual (1997-avui)

La primera traducció al català de l'època actual, passada l'època del postfranquisme, data del 1986 i va anar a càrrec de Rosa Maria Borràs, membre del PSUC abans de participar en la creació del PSUC-viu (Mientras Tanto 2008) i autora de diverses obres pròpies i traduccions, encara que curiosament el *Manifest Comunista* no figura entre la llista de títols traduïts de l'alemany compilada per Bengoechea i Montserrat Solé (2014).

El que no queda clar és si va ser ella la responsable de la traducció del *Manifest* directament de l'alemany i de la resta del text de l'espanyol, si va traduir totes dues parts de l'espanyol o si va manllevar una traducció ja existent en català del *Manifest*. Sigui com vulgui, en qualsevol cas, el rigor traductològic passa clarament a un segon pla en aquesta edició, en què preval la utilitat com a eina didàctica per a l'ensenyament dels clàssics de la filosofia.

La següent edició per ordre cronològic és la publicada per la Llibreria Universitària Barcelona (LUB) el 1997 (reimpressió de 2002), traduïda per Glòria Battestini; clarament Glòria Battestini Farré, que fou membre de la direcció del Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) de Mataró.¹³

És l'edició bessona de la corresponent traducció al castellà de Paco Leiva (1997), amb la qual comparteix l'aspecte extern, amb els retrats de Marx i Engels

12. *Catxipanda. Diari no diari d'Història*. <<http://catxipanda.tothistoria.cat/blog/category/anselmo-sanjuan/>>.

13. *El bloc d'en Ramon Bassas*. <<http://ramonbassas.blogspot.com/2008/11/iii-congrs.html>>.

l'un damunt de l'altre, amb la diferència que la versió en llengua castellana té un fons blanc amb lletres impreses en vermell, mentre que a la catalana queda invertit l'esquema cromàtic, en què predomina, per tant, el vermell.

Es tracta d'una edició totalment depurada i molt econòmica que només recull el text principal del *Manifest* juntament amb les notes a peu originals, però sense els pròlegs canònics i cap introducció pròpia. La contracoberta es limita a reproduir el famós paràgraf inicial del *Manifest*.

No hi ha cap element paratextual que permeti determinar amb un mínim de claredat la possible funció d'aquesta edició, així que es podria suposar que el seu propòsit últim és de ser justament «neutral». Atesa la naturalesa de l'editorial, però, es podria pensar també que es tracta d'una edició econòmica de referència probablement destinada a estudiants, malgrat la clara falta de rigor acadèmic i traductològic.

La *Fundació Federico Engels*, d'orientació trotskista, ha publicat versions del *Manifest* en les quatre llengües de l'Estat: espanyol (1996, reed. 2004), català (2005, reed. 2013), basc (2007) i gallec (2009). Aquestes versions en les llengües cooficials demostren una clara dependència respecte de la versió matriu en llengua castellana, com s'analitza més endavant (vegeu Baxter 2019). Com es pot comprovar al seu catàleg,¹⁴ va editar també una sèrie de llibres autors com Lenin, Rosa Luxemburg o James Connolly, alguns d'ells també en català i basc.

S'indica que la traducció va ser obra d'un «Grup de Traductors de la Fundació Friedrich Engels», per la qual cosa es pot qualificar d'autoria anònima i partidista. Aquest afany d'anonimat reforça la idea que es tracta d'un text no solament avalat pel Partit, sinó produït per ell i pertanyent a ell en conjunt com a «propi».

Aquesta versió conté una sèrie de paratexts interessants que ofereixen pistes sobre la intenció de la publicació. La coberta de la primera edició en català és idèntica a l'edició corresponent en espanyol, amb els típics retrats d'Engels i Marx sobre fons blanc envoltats d'un marc vermell (color del socialisme), mentre que la nova edició és menys simplista, sense marc i utilitzant com a fons una reproducció en sèpia de la coberta de la versió original en alemany (que també es reproduceix a l'interior després de l'índex). Aquests canvis són més aviat d'ordre estètic i no alteren l'essencial del missatge polític que es pretén transmetre.

La contracoberta de l'edició més recent inclou una cita atribuïda a K. Marx – F. Engels sobre el paper del proletariat que comença: «Les armes amb què la burgesia ha ensorrat el feudalisme ara es giren contra la mateixa burgesia». Encara que no s'indica, la citació prové del primer capítol del *Manifest*, «Burguesos i Proletaris» (pàgina 18 de la versió en català en qüestió).

És interessant notar, des del punt de vista del valor polític dels paratexts, que, encara que sí que figurava en la primera edició en català i malgrat la seva important càrrega ideològica (Baxter 2019), a diferència de les versions gallega i espanyola, la nova edició catalana de 2012 elimina el pròleg llarg de 15 pàgines redactat el 1996 per l'activista i conegut teòric trotskista Alan Woods, secretari

14. *Publicaciones de la Fundación Federico Engels. Listado libros y revistas 2016* (<http://www.fundacionfedericoengels.net/images/PDF/catalogo_libros_2016.pdf>).

del *Corrent Marxista Internacional* (*International Marxist Tendency*). És possible que la seva absència es degui al fet que setze anys després es consideri un text desfasat i anacrònic, havent tingut lloc un crac financer mundial després, encara que un criteri d'aquest tipus no va impedir que es reproduís, per exemple, en la primera (i única versió) gallega, que data de 2009.

Així, la segona edició presenta un aspecte força depurat (*streamlined*, podríem dir), perquè només inclou els textos essencials: el text del *Manifest* juntament amb les notes a peu originals, i els sis pròlegs canònics originals, encara que col·locats molt inhabitualment (sent, justament, «pròlegs») al final després del text principal a manera d'«Apèndixs».

El que sí que no hi falten, tanmateix, són diversos fulls de publicitat al final del llibre, en què apareixen cinc pàgines dedicades a promocionar la *Fundació F. Engels*, les seves publicacions i el seu diari: la primera inclou informació sobre els objectius de la Fundació i el diari *El Militante*; la segona amb els índexs de la revista *Marxismo Hoy* i els *Quaderns de Formació Marxista* (tots dos exclusivament en espanyol); una pàgina completa amb una llista dels llibres que componen la «Col·lecció Clàssics del Marxisme», que indica les obres també disponibles en català (2), basc (6) i gallec (1), amb autors com Marx, Lenin, però també Connolly, i no hi pot faltar, òbviament, Trotski mateix, que marca clarament la tendència política a la qual se subscriu; una pàgina dedicada a la «Col·lecció Crítica Marxista», que inclou obres de destacats trotskistes com Ted Grant o Alan Woods (totes en espanyol); i, finalment, una pàgina dedicada a la col·lecció «Memòria Històrica» (també integralment en castellà).

Atesa la naturalesa clarament propagandística d'aquesta edició, és curiós constatar que no s'hi inclouen les fitxes d'inscripció corresponents de la mateixa manera que es fa en la versió gallega i que, d'altra banda, els contactes de la Fundació a Catalunya/Illes Balears i al País Valencià només figuren en lletra petita al final de la pàgina legal.

Queda clar, en tot cas, per mitjà d'una anàlisi dels paratexts presents en l'obra, que es tracta d'una edició amb un clar doble propòsit: d'una banda, la difusió el *Manifest* gràcies a una edició molt econòmica (el preu és similar en català, basc, gallec i espanyol), accessible per a qualsevol treballador o estudiant militant; i, de l'altra, el proselitisme del corrent de trotskisme que predica la Fundació Engels i els seus partits afins.

El 2007 la casa Aeditors del Perelló va publicar una altra traducció més al català: la vuitena de la qual hi ha constància física fins llavors i una desena d'edicions i reedicions després.

La coberta, de fons vermell, recorre a una estètica clarament obrerista amb la reproducció d'una fotografia en blanc i negre del 1920 titulada *Power house mechanic working on steam pump* (traduïda com *L'ajustador de vapor* i incorrectament datada el 1932), obra del sociòleg i fotògraf nord-americà Lewis Wickes Hine, que va utilitzar la seva càmera com una eina per a la reforma social, sobre tot per canviar les lleis del treball infantil als Estats Units.

Aquest aspecte marcadament socialista es visibletza també en les resumides bibliografies dels autors del *Manifest*, en què es destaca que Engels «Fou el pri-

mer secretari de la Primera Internacional, que dóna el caràcter transnacional al moviment proletari», un missatge que es reitera en el breu text de presentació en la contracoberta que reclama la continuada vigència del text:

Editat el 1848, el Manifest comunista conserva encara la força èpica que crida a transformar la societat burgesa. En alguns aspectes, conserva una inquietant actualitat: la lluita de classes pel poder, el treball alienant o l'ambigüitat de la socialdemocràcia són, després d'un segle i mig, encara aspectes pendents de la societat global.

Malgrat l'alta qualitat del grafisme de la coberta i del comentari despectiu del prologuista de l'edició immediatament anterior del *Manifest* al català de LUB, que no dubta a qualificar de «sòbria, gairebé precària» (p. 9), l'edició en qüestió es pot qualificar de *pobra*: no inclou ni els pròlegs canònics ni les notes originals.

També resulta curiós constatar que si bé es reconeix l'autoria de la coberta i fins i tot el nom del responsable de l'assessorament lingüístic a la pàgina legal, en cap moment s'indica el nom del responsable de la traducció, que podria tractar-se d'una versió original, perquè la traducció «Un fantasma travessa Europa, el fantasma del comunisme» no coincideix amb les altres versions existents amb què s'ha acarat. La falta d'indicar la identitat del traductor és d'allò més cridanera, perquè el pròleg mateix obre precisament fent al·lusió a la traducció al castellà de l'editorial *Progrés* que «ens inicià en les perplexitats del marxisme» (p. 9) descrit com a «kitsch soviètic», juntament amb la traducció de Glòria Battestini publicada per LUB el 1997.

L'autor del curtíssim pròleg de només unes quatre pàgines és Xavier Vega, que tot indica que és Francesc Xavier Vega Castellví, autor, professor d'institut de Filosofia, editor de la revista polític-cultural *Fòrum* i president d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) de Flix.¹⁵

El pròleg destaca el *Manifest* «com un clàssic de la literatura política» (p. 10), que es descriu com a «amarat de vehemència messiànica, densitat intel·lectual d'estil brillant i depurat» (p. 10) i «un pamflet genial» (p. 11). Però, si bé es detecta una clara nota d'admiració que reclama la vigència del *Manifest*, és temperada: «[...] Marx aspirava a una filosofia de la praxi. I, si en nom de la praxi marxiana s'ha perpetrat l'horror, també s'ha lluitat per dignificar la condició dels marginats» (p. 12). Se centra principalment —sens dubte, per deformació professional— en l'aspecte filosòfic, comparant el *Manifest* amb el *Discurs del Mètode*, i es lamenta que «[...] els alumnes de batxillerat no tenen temps d'estudiar Marx [...], Quant als universitaris, comencen a sospitar que el marxisme és una branca de l'arqueologia» (p. 10).

Per aquestes raons, es pot arribar a la conclusió que tenim entre mans una edició destinada a les classes de filosofia de manera similar a les edicions publicades per la LUB (1997) i —ja de manera molt més didàctica— Alhambra (1986).

15. Fonts: *Il·lencavònia* (enciclopèdia oberta de les comarques centrals dels Països Catalans): <http://il·lencavonia.wikia.com/wiki/Francesc_Xavier_Vega_Castellví%C3%AD>; i Esquerra Republicana (Ribera d'Ebre): <<http://locals.esquerra.cat/riberaebre/el-nostre-equip>>.

L'edició més recent publicada, per *Taifa Llibres* el 2017 —que coincideix amb el centenari de la Revolució Russa i en la vigília del 200è aniversari del naixement de Marx—, és, sens dubte, la més elegant de totes amb format de butxaca, sense arribar al luxe de l'edició commemorativa de l'Ajuntament de Sueca.

La primera impressió que causa és d'un llibre de disseny: el títol de cada capítol, així com la frase final, «Proletaris de tots els països, uniu-vos» estan impresos amb lletres blanques sobre fons negre en una pàgina a part. Ve protegida per una sobrecoberta de paper en què apareixen el títol i els autors (però no el nom de la traductora), decorada amb lletres vermelles que recorden el ciríl·lic dels antics cartells de la propaganda soviètica i que recullen la frase «Un fantasma recorre Europa. El fantasma del comunisme» sobre un fons geomètric blanc i gris. La capa negra mateixa, com la faixa vermella que emboliquen el llibre, sí que recullen (primer) el nom de l'autor del pròleg i (després) el de la traductora, Núria Mirabet i Cucala, traductora literària coneguda per les seves traduccions del francès, alemany, txec i italià i membre de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC).

És l'única versió amb una dedicatòria, concretament a José Batlló, fundador de l'editorial i mort el 2016, que tendeix a situar-la més aviat com una obra literària. Aquesta impressió la reforça la inclusió immediatament després del pròleg d'un dels raríssims elements gràfics que apareixen en les edicions catalanes, un «text escrit per Marx amb caricatures d'Engels del capítol “Feuerbach”, de *Die Deutsche Ideologie*, 1845». És especialment curiós que, optant per incloure un gràfic, no es recorregués a la coberta de l'original en alemany com és més habitual, o a qualsevol altre element extret directament del *Manifest*, indicatiu del seu valor més aviat estètic.

El pròleg de quasi 50 pàgines que ocupa un terç del llibre es divideix en onze capítols amb els corresponents títols¹⁶ i imprimeix un caràcter marcadament polític al llibre, perquè comença amb l'afirmació i justificació de la vigència del *Manifest* avui —*de rigueur* per a qualsevol introducció que ho reivindica com un text pròpiament polític— amb referències actuals i a l'ecologisme: «No hi ha dubte que la crítica del capitalisme realitzada per Marx i Engels en *El Manifest Comunista* és més vigent en l'actualitat que quan el text va ser escrit» (pàg. 7). Més endavant, però, subratlla la necessitat d'anar més enllà, apel·lant a la necessitat de la politització perquè el *Manifest Comunista* sigui un instrument a les mans del proletariat per conquerir la revolució en comptes de sumir-se en la barbàrie.

Encara que de perfil altament polític, la tria de l'autor del pròleg és una mica sorprenent, perquè Santiago López Petit (també conegut amb el pseudònim Eduardo Durán) és un filòsof anarquista llibertari que militava a la Confederació Nacional del Treball (CNT) i que no destaca precisament per les seves publica-

16. 1. Marx i la crítica anticapitalista; 2. Les derrotes del proletariat; 3. El neoliberalisme com a culminació; 4. El Manifest Comunista i nosaltres; 5. El punt de vista de classe; 6. Tornar al Manifest Comunista; 7. La realitat capitalista que ve; 8. El problema del subjecte; 9. El verb polititzar; 10. Tot és polititzable, però...; 11. El hiat no resolt.

cions en llengua catalana. Podríem dir que es tracta, doncs, d'un llibre de tipus híbrid que combina elements estètics més aviat propis d'un llibre «objecte», sense deixar a un costat ni el rigor traductològic ni la càrrega política.

3.2. *Les edicions digitals*

Abans d'acabar, comentarem les dues traduccions disponibles únicament en format digital a Internet.

S'atribueix (possiblement erròniament) l'autoria de la primera traducció digital¹⁷ a Carles Castellanos. Encara que no figura entre les seves publicacions i traduccions en l'entrada bibliogràfica corresponent del lloc web de l'AELC,¹⁸ en què tampoc consta l'alemany entre les seves llengües de treball (que són l'amazic, l'egipci clàssic i el francès), es pot suposar que es refereix a Carles Castellanos i Llorenç, professor al Departament de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona, escriptor, traductor, d'una banda; i activista polític comunista i independentista català, de l'altra. Igual que Jordi Moners i Sinyol, va ser un dels fundadors del PSAN, i més tard formà el PSAN-Provisional i Independentistes dels Països Catalans (IPC) i fou un dels impulsors del Moviment de Defensa de la Terra (MDT). Actualment és soci de l'Assemblea Nacional Catalana, de la qual ha estat vicepresident, a més de militant de Poble Lliure dins de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP). De fet, el *Manifest* en format PDF es troba al lloc web del grup independentista i socialista Joves per la Terra «el jovent independentista revolucionari de l'Alt Maresme», que dona suport a les CUP.

Es tracta d'una versió molt bàsica sense coberta que inclou el text principal, els pròlegs canònics i les notes originals. No s'hi afegeix cap introducció pròpia, encara que sí que conté tres notes aclaridores del traductor, sense interès especial.¹⁹

La segona traducció digital tampoc explicita la data de la publicació ni tampoc l'autoria. Una comparació amb les altres traduccions indica que no sembla una reedició d'una altra traducció anterior sense atribuir. De fet, s'indica al lloc web on hi ha el document (exclusivament en castellà) a la secció *¿Quiénes somos?*, que es tracta de «traducciones propias al castellano y catalán».

Va ser publicada per les Edicions Internacionals Sedov i l'Editorial Germinal (Nucli en defensa del marxisme) dins de la col·lecció «Quaderns de formació marxista», que inclou, com s'anuncia a l'última pàgina del *Manifest*, diverses obres de Trotski, totes en espanyol. La llista es completa amb la resta de les publicacions de Sedov, que inclouen les *Obres escollides* de Lenin i les *Obres escollides* de Rosa Luxemburg, totes dues en català.

17. No hi consta cap data, però la URL tendeix a indicar que podria datar-la el 2015.

18. <https://www.escriptors.cat/autors/castellanos/pagina.php?id_sec=3172>.

19. «Seguint el costum alemany, els autors, en parlar d'Amèrica, es refereixen sempre als Estats Units»; «La Campana, periòdic fundat i dirigit pel propi Bakunin i que es publicava a Londres»; i «Marx i Engels donen el nom de lumpenproletariat —que jo he traduït per púrria del proletariat— a aquell sector de la Societat que solem anomenar 'baixos fons socials', és a dir, els ganduls d'ofici, els captaires de professió, els vagabunds, criminals, lladres, etc.»

Igual que en el cas de l'edició publicada per la Fundació Friedrich Engels, som davant d'un altre *Manifest* clarament partidista: «La página en sí constituye la continuidad documental del desaparecido Grupo Germinal-en defensa del marxismo», encara que es matisa que en realitat no són més que «un puñado de compañeros» (*Ibíd.*). L'anomenat Grup Germinal va sorgir el 1988 arran d'una escissió dins del Partit Obrer Socialista Internacionalista (POSI), fundat tan sols vuit anys abans, secció espanyola de la IV Internacional. La seva obediència trotskista explica que la publicació doble combina el *Manifest Comunista* amb el text *Noranta anys del Manifest comunista, Prefaci de Lev Trotski a la primera edició en llengua afrikaans el 1937*.²⁰

Es tracta d'una edició molt bàsica que es limita a reproduir les notes originals, però no deixa d'incloure, com ja s'ha esmentat, una llista de les altres publicacions pròpies i el citat text de Trotski que defineixen la línia ideològica dins del camp del comunisme que publiquen. Així, es pot arribar a la conclusió que la seva finalitat és clarament política, sense altres preocupacions, per exemple, de tipus traductològic, perquè no té text introductori o de qualsevol altre tipus, ni anotacions o comentaris, i no esmenta la identitat del traductor, igual que passa —i possiblement per les mateixes raons— en el cas de la traducció del *Manifest* publicada per la Fundació F. Engels.

4. Conclusions

El conjunt de les traduccions des de ben aviat a un ampli ventall d'idiomes forma part consubstancial de la història i la difusió del *Manifest del Partit Comunista* i van jugar un paper decisiu en l'impacte que ha tingut sobre el pensament i la història de la humanitat. És per aquesta raó que el seu estudi mereix ocupar un lloc molt especial dins del camp de la traductologia.

Igual que el basc i el gallec, el català va ser aliè a aquest procés i avui disposa d'un elenc ric i divers de traduccions fetes i publicades al llarg de gairebé noranta anys. Aquesta història, que va quedar interrompuda amb l'arribada de la censura de la Dictadura, ja es va reprendre a la fi del Franquisme i continua al segle XXI, amb l'edició més recent que coincideix amb el centenari de la Revolució Russa inspirada directament en els ensenyaments i la filosofia política del *Manifest*, testimoni de la vigència del text del qual parlen freqüentment els prologuistes.

Tot i això, malgrat que totes emanen del mateix original, no totes les traduccions són iguals ni estan destinades a exercir la mateixa funció. Partint del principi que «il n'existe pas de traduction sans paratraduction» (Yuste Frías 2015: 327), aquest article subratlla la importància que tenen els elements paratextuals que envolten un text per definir-lo com a objecte abans fins i tot que es llegeixin i comprenguin els continguts mateixos: «[...] avant même d'avoir lu un livre, un lecteur potentiel s'est vraisemblablement déjà fait une idée de son contenu à partir de l'effet que son paratexte aura eu sur lui [...]» (Stratford i Jolicoeur 2014: 99-100).

20. Es reconeix que s'ha agafat aquest document del lloc: <<http://marxists.org/catala/trotsky/1937/noranta.htm>>.

Així, una aproximació paratraductiva com aquesta, utilitzada en aquesta anàlisi descriptiva i analítica permet abordar un text —concebut com a objecte global— en el seu conjunt, amb l'objectiu de mirar d'explicar quina podria ser la intenció que transmet aquest «embolcall» tan significatiu.

Aquestes diferències queden molt clares mitjançant la comparació del gran ventall de traduccions i edicions diferents del *Manifest Comunista* publicades al llarg de la història en català, amb funcions i intencionalitats molt diferents, malgrat que es tracten en principi del «mateix» text —que varia, no obstant això, molt palpablement— sense anar més lluny en l'extensió, des de menys de 50 pàgines (48, edició LUB) fins a més del triple (157, edició Taifa)— transmeses per mitjà de la presència (i l'absència) de determinats paratexts, independentment del propòsit del text de partida, o fins i tot condicionant la lectura interpretativa *a posteriori* dels continguts mateixos del text en si.

L'anàlisi d'aquest article treballa distingir entre diversos tipus de *Manifest* segons els indicis que transmeten els elements paratraductius. D'una banda, com caldria esperar d'acord amb el text origen, moltes de les edicions en llengua catalana tenen una clara funció política, que es manifesta mitjançant elements immediats com el grafisme de la coberta o, de manera potser més subtil, que no s'aprecia a primera vista, el tipus i la vocació de l'editorial (com en el cas de Tigre de Paper, Fundació F. Engels o Lluita), el contingut i l'autoria de les introduccions i els pròlegs de la mà de destacats personatges polítics o, finalment, però no per això menys important, la trajectòria política del traductor, com ara Moners i Sinyol, Pau Cirera o Carles Castellanos.

És més, no solament són clarament políticament motivades, sinó que en moltes ocasions estan vinculades directament a un determinat partit o corrent socialista o comunista i/o catalanista (PSUC, PSAN, MDT, IV Internacional...). De fet, en diversos casos, el rigor traductològic passa a un segon pla (falta de pròlegs canònics, traducció mediada del francès...) davant la urgència o les necessitats polítiques (edició econòmica accessible, edició partidista de referència pròpia...).

No obstant això, malgrat la concepció eminentment política del text original de Marx i Engels, no totes les versions en català la comparteixen. Així, a més de les edicions funcionalment polítiques ja esmentades, se'n troben unes altres amb un objectiu de tipus didàctic, filosòfic o històric... És especialment interessant notar com fins i tot una traducció clarament marcada políticament i partidàriament al principi, com en el cas de Moners i Sinyol, es buida d'aquesta condició en la reedició commemorativa publicada per l'Ajuntament de Sueca; mostra clarament la importància del valor combinat dels diferents paratexts per determinar la funcionalitat d'una determinada traducció/edició.

Aquest tipus d'anàlisi és d'importància capital a l'hora d'abordar una obra com el *Manifest del Partit Comunista*, un text inextricablement lligat al procés de les seves múltiples traduccions i que tant ha marcat —i continua marcant— el pensament i la història de la humanitat.

Referències bibliogràfiques

- AHMAD, Aijaz (1999). «The Communist Manifesto In Its Own Time, and In Ours». A: PRAKASH, Karat (ed.). *A World to Win: Essays on the Communist Manifesto*. Nova Delhi: LeftWord.
- ARGEMÍ, Lluís (1999). «El Manifest comunista en la història del pensament». *Papers. Revista de Sociologia*, 57, p. 11-20.
<<http://dx.doi.org/10.5565/rev/papers/v57n0.1963>>
- BASTARDES, Enric (1989). «Jesús María Rodés. De la cárcel por comunista a la enseñanza policial». *El País* (4 gener). (en línia) <https://elpais.com/diario/1989/01/04/ultima/599871603_850215.html> [Consulta: 27 novembre 2018].
- BAXTER, Robert Neal (2013). «Interpreting and minority language planning and policy. Galician as a case study». *Language Problems & Language Planning*, 37 (3), p. 227-248.
- (en premsa 2019). «Análise paratradutiva das diferentes edicións do Manifesto do Partido Comunista ao galego: a ideoloxía das marxes». *Revista Galega de Filoloxía*, 19.
- BENGOCHEA, S.; MONTERRAT SOLÉ, A. (2014). «Pensar i Educar per Canviar el Món. Maria Rosa Borràs: Moral kantiana per a un Marxisme Viu». *Social and Education History*, 3 (3), p. 296-318.
<<http://dx.doi.org/10.4471/hse.2014.17>>.
- BLUM-KULKA, Shoshana (1986/2004). «Shifts of Cohesion and Coherence in Translation». A: VENUTI, Lawrence (ed.). *The Translation Studies Reader*. Londres: Nova York: Routledge.
- BOYER, George R. (1998). «The historical background of the Communist Manifesto». *Journal of Economic Perspectives*, 12 (4), p. 151-174.
- CEBRIÁN, Carme (2009). *Joan Comorera torna a casa*. Barcelona: Pòrtic.
- CRUCES, Susana (1993). «A posición da literatura traducida no sistema literario galego». *Boletín Galego de literatura*, 10, p. 59-65.
- GARCÍA GONZÁLEZ, Marta (2005). «Translation of minority languages in bilingual and multilingual communities». A: BRANCHADELL, Albert; WEST, Lovell Margaret (ed.). *Less Translated Languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- GARRIDO VILARIÑO, Xoán Manuel (2005). «Texto e Paratexto. Tradución e Paratradución». *Viceversa*, 9-10, p. 31-39.
- GASCH GRAU, Emili (1975). «Difusió del Manifest comunista a Catalunya i Espanya (1872-1939)». *Recerques: Història, economia i cultura*, 5, p. 21-30.
- GENETTE, Gérard (1987). *Seuils*. París: Éditions du Seuil.
- KOZHINOVA, Alla Andrejevna (2017). «Языки и графические системы Беларуси в периодот Октябрьской революции до Второй мировой войны» [Llengües i sistemes gràfics de Bielorrússia en el període comprès entre la Revolució d'Octubre i la Segona Guerra Mundial]. *Studi Slavistici*, 14, p. 133-156.
- MARTÍNEZ DE SAS, María Teresa; PAGÈS I BLANCH, Pelai (2000). *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Universitat Barcelona; PAM.
- MIENTRES TANTO (2008). «Maria Rosa Borràs: in memoriam». *Mientras Tanto*, 107, p. 5-9. (en línia) <<http://mientrastanto.org/boletin-61/notas/maria-rosa-borras-in-memoriam>> [Consulta: 21 novembre 2018].
- MOTA MUÑOZ, José Fernando (2010). «'Un espectre atemoreix Europa: l'espectre del comunisme'. Vuitanta anys de la primera traducció al català del Manifest comunista». *Associació Catalana d'Investigacions Marxistes (ACIM)*. (en línia) <<http://www.fcim.cat/bloc/2010/10/05/un-espectre-atemoreix-europa-lespectre-del-comunisme>>

- vuitanta-anys-de-la-primera-traduccio-catalana-del-manifest-comunista/> [Consulta: 21 novembre 2018].
- PARADELA LÓPEZ, David (2011). «‘Un mundo que ganar’: la traducción del Manifiesto Comunista». *El Trujamán. Revista diaria de traducción* (19 agost). (en línia) <https://cvc.cervantes.es/trujaman/antiores/agosto_11/19082011.htm> [Consulta: 21 novembre 2018].
- RICH, Adrienne (2015). «Preface». A: SHNOOKAL, Deborah (ed). *Manifesto: Three Classic Essays on How to Change the World (Ernesto Che Guevara, Friedrich Engels, Karl Marx, Rosa Luxemburg)*. Washington: Ocean Press.
- RIERA LLORCA, Vicenç (1974). «Passada la ratlla: Sobre les versions catalanes d'un text cèlebre». *Serra d'Or*, XVI (172), p. 97.
- ROBLES, Antonio (2014). *Historia de la Resistencia al Nacionalismo Catalán*. Pennsauken: BookBaby. [Llibre electrònic.]
- RODÉS, Jesús María (1976). «Presentació». *Manifest del Partit Comunista*. Barcelona: Undarius.
- RODÉS, Jesús M.; UCELAY DA CAL, Enric (1978). «Una vida significativa: Amadeu Bernadó». *L'Avenç*, 11, p. 50-53.
- STRATFORD, Madeleine; JOLICOEUR, Luis (2014). «La littérature québécoise traduite au Mexique: trois anthologies à la Foire internationale du livre de Guadalajara». *Meta*, 59 (1), p. 97-123.
- TAYLOR, Alan John Percivale (1967). «Introduction». *The Communist Manifesto*. Londres: Penguin.
- VENUTI, Lawrence (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Londres i Nova York: Routledge.
- WOODSWORTH, Judith (1996). «Translation and the promotion of national identity». *Target*, 82, p. 211-238.
- YUSTE FRÍAS, José (2010). «Au seuil de la traduction: la paratraduction». A: NAAIKENS, Ton (ed.). *Event or Incident. Événement ou Incident. On the Role of Translation in the Dynamics of Cultural Exchange. Du rôle des traductions dans les processus d'échanges culturels*. Berna: Peter Lang.
- (2015). «Paratraducción: la traducción de los márgenes, al margen de la traducción». *Documentação de Estudos em Linguística Teórica e Aplicada*, 31, p. 317-347.

Edicions del *Manifest Comunista* en català

(Nota: El nom dels autors, del traductor i del títol figuren exactament com apareixen en la coberta de cada edició, excepte, lògicament en el cas de la (hipotètica) traducció de Bernadó del 1948).

En paper

- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1930]). *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Granier i Barrera, Emili]. Barcelona: Arc de Barà.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1935]). *El Manifest del Partit Comunista* [Trad. Cirera, Pau]. Barcelona: Justícia Social.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1936]). *El Manifest del Partit Comunista* [Trad. Cirera, Pau]. Barcelona: Atenea.

- MARX, C. i ENGELS, F. (1937 [1848]). *Manifest Comunista / Manifest Inaugural i Estatuts de l'Associació Internacional dels Treballadors* [Trad. Anòn.]. Barcelona: Europa-Amèrica.
- MARX, Karl i Engels, Friedrich (1848 [1948]). *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Bernadó, Amadeu]. París: Lluita. [Probablement destruït.]
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1976]). *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Cirera, Pau]. Barcelona: Undarius.
- MARX, K. i ENGELS, F. (1848 [1977]) *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Moners i Sinyol, Jordi]. Barcelona: La Magrana i Edicions 62.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1997; 2002]). *Manifest Comunista*. [Trad. Battestini, Glòria]. Barcelona: Libreria Universitaria Barcelona.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [1998]). *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Moners i Sinyol, Jordi]. Sueca: Ajuntament de Sueca.
- MARX i ENGELS (1848 [1986]). *El Manifest Comunista / Onze tesis sobre Feuerbach* [Trad. Borràs, Rosa Maria]. Madrid: Alhambra i Oikos-Tau.
- MARX, K. i ENGELS, F. (1848 [2005; 2012]). *El Manifest Comunista*. [Trad. Grup de Traductors de la Fundació F. Engels]. Madrid: Fundació Federico Engels.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [2007]). *Manifest comunista* [Trad. Anòn.]. El Perelló: Aeditors.
- MARX, Karl i ENGELS, Friedrich (1848 [2015; 2017]). *El Manifest Comunista* [Trad. Moners i Sinyol, Jordi]. Manresa: Tigre de Paper.
- MARX, K. i ENGELS, Friedrich (1848 [2017]). *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Mirabet i Cucala, Núria]. Barcelona: Taifa: Barcelona.
- MARX, K. i ENGELS, F. (1848 [Sense data]) *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Moners i Sinyol, Jordi]. [Sense lloc]: [Sense editorial].

En format digital

- MARX, Karl i ENGELS, Friedirch (*sic*) (1848 [Sense data]) *Manifest del Partit Comunista* [Trad. Castellanos, Carles]. (en línia) <https://jovesaltmaresme.files.wordpress.com/2015/03/manifestcomunista_marx_engels.pdf> [Consulta: 18 desembre 2018].
- MARX i ENGELS (1848 [Sense data]). *Manifest del Partit Comunista* (Trad. Anòn.). Sedov i Germinal. (en línia) <<http://grupgerminal.org/?q=system/files/ManifestComunistaMarxiEngels1948NorantaanysdelManifestTrotski.pdf>> [Consulta: 18 desembre 2018].

